

Dilqəm Əhməd

1918-ci ildə qurulan demokratik respublikamızın qarşısında iki böyük əngəl vardı: Bakıda hakimiyyəti ələ keçirən, mart soyqırımını törədən ermənilər, iyul ayında Qarabağda üsyan qaldıran ermənilər.

Birinci ilə savaşda bizə Osmanlı dövləti yardım etdi, Qafqaz İslam Ordusunun sayəsində irgilisələr, ermənilər məğlub edildi, istiqlaldan üç ay sonra Bakı işğaldan azad olundu. Erməni asilərin Qarabağdakı ilk üsyanları da onların sayəsində darmadağın edildi və bölgədə bir müddət sabitlik yaradıldı. Təəssüf ki, Osmanlı ordusunun Azərbaycanı getməyə məcbur olmasından sonra asilərlə üzbəüz yalnız bir qüvvəmiz qaldı: Azərbaycan əsgəri.

“Türkmənçay”dan sonra Azərbaycan ordusu deyilən bir anlayış qalmamışdı. Çar Rusiyası müsəlmanlar gələcəkdə silahlanıb torpaqlarını azad etməsinlər deyərək onları hərbi xidmətə aparmı, gənclərin əsgəri qabiliyyətlərə yiyələnməsinin qarşısını bu şəkildə aldılar. Ona görə də 1917-ci ildə Qafqazda anarxiya hökm sürməyə başladığı zaman hər şeyi sıfırdan başlamaq məcburiyyətində idik. Nuri paşa o illəri belə xatırlayırdı: “Azərbaycana gəldiyimiz zaman qarşılaşdığımız mənzərə belə idi. Türkləri təşkilatlandırmaq üçün çox çalışmaq lazım idi. Bu sahədə bizə rus ordusunda xidmət görmüş azərbaycanlı zabitlərin çox köməyi oldu. Nəhayət gecəli-gündüzlü çalışmalarımız səmərə verdi. Yerli türklərin damarlarındakı qan onların anadolulu qardaşlarından fərqsiz olduğunu isbat etdi. Biz çalışmalarımızda müvəffəq olduq. Bakının qurtuluşunda yerli türklər də məhəmtçik olaraq iştirak etdilər. Yüz illərdən sonra ilk dəfə batılı və doğulu türklər bir bayraq altında savaşdılar...”.

Osmanlı komandanlarının, Səməd ağa Mehmandarovun təmsalında generalımızın səyi nəticəsində milli ordumuz zamanla formalaşır, güclənirdi. Hərbi məktəblər açılır, gənc zabitlər birbaşa döyüş bölgələrinə gedirdilər. Bu gənc ordunun sayəsində Lənkəran fitnəsi aradan qaldırıldı.

Amma Qarabağın coğrafi vəziyyətinə görə orada üsyançıların təmizlənməsi çətin idi. Bu baxımdan 1920-ci ilin martında başlanan qiyamın yatırılması Azərbaycan ordusunun hərbi tariximizdəki ən böyük qələbəsidir. Tarixə Əsgəran döyüşü kimi keçir.

Yüz il öncə baş vermiş Əsgəran döyüşü vaxtı orduda və ölkədə vəziyyət nə yerdə idi?

Tərəddüdsüz deyirəm, indiki kimi!

Həmin döyüşlə bağlı Rəsulzadənin “Azərbaycan” qəzetində “Ordumuz zəfərdə” adlı məqaləsi

dərc olunub. Yazıda döyüşə gədən Azərbaycan əsgərinin gücü və inamı ilə bağlı maraqlı bir xətiyə verilib:

“Cəbhədən dönüb gələn bir arkadaşımız əsgərlərimizin xudapəsəndənə bir surətdə döyüşdüklerini anlatırken diyordu ki, Daşbaşı hücumuna hazırlanan bir əsgərə “haraya gidiyosunuz” - deyərək sorduğum zaman “Daşbaşına gidiyoruz ki, onu başdaşı edəlim” cavabını verdi. İşlə həpimizə nümunə olacaq əzm və ümidin şairənə bir misalı!”.

İndi olduğu kimi o zaman da yüksəkliklərin əldə edilməsi vacib idi. Daşbaşı da o yüksəkliklərdən biri idi. Cəbhədəki əsgər oranı asi ermənilərə məzar etmək istərək, parlamentdə və

man qüvvələrimiz artıq əmin olalım ki, erməni macərəçılığına qəti bir intəha verərək Qarabağ məsələsini birdəfəlik həll edə-

siyasilerimizi və millətimizi necə sevindirmişdisə, ümid edirik ki, qısa zamanda “Şuşa alındı!” xəbəri ilə eyni həyəcanı yaşayaca-

zası ilə çıxan “Kayıp Topraklar” adlı kitabdakı hekayə qəhrmanlarından birinin arzusu idi bu. İtirilmiş Qafqazın həsrətində olan

Daşbaşını başdaşı edənələr

mətbuatda da ziyalılarımız və siyasilerimiz onları müdafiə edirdilər. Çünki qələbənin tək yolu əsgərin və siyasətçinin, əsgərin və ziyalının eyni haqlı amal uğrunda birləşməsidir.

Necə ki indi də belədir. Azərbaycanın ən sülpərvər insanları Azərbaycan əsgərinin arxasındadır. İnsanlarımız əsgərə dəstək üçün kampaniyalar keçirir, könüllü şəkildə orduya yazılır,

cəkdir. Yaşasın gənc ordumuz! Ulu tanrı zəfərlərini çoxaltsın!...”.

İndi olduğu kimi yüz il öncə də vətəndaşlarımız könüllü şəkildə torpaqlarımızın azadlığı uğrunda mübarizəyə qoşulurdular. Rəsulzadə dövlət xadimi olaraq bu vəziyyəti şərh edərkən yazırdı: “Ordumuzun zəfərindən bəhs edərkən məmləkətin hər tərəfindən axıb gələn fədakar könüllülərimizdən uzun-uzadıya bəhs elə-

ğiq. Ümidimiz sənədir, Azərbaycan əsgəri!

İtirilmiş Qafqazın həsrəti

Mühacirlik ölümdən ağır bir həyatdır.

Yaxınlarını fiziki olaraq itirmək insan üçün böyük faciə olsa da, zamanla alışır, ağrıları unudur, həyatın davam etdiyinin fərqi qənaətə varır, başqa sevdikləri üçün yenidən həyat mücadiləsinə atılır.

Amma doğulduğu vətəninə itirmək və bir daha oraya qayıtmaq mümkün olmayacağını dərk etmək ölümdən də ağır bir hissdır.

Zülm, işgəncə qarşısında baş götürüb Vətəndən uzaqlaşarkən insan nəyini itirdiyinin fərqi nə vaxt əvvəlcə. Bəlkə də, hadisə təzə olduğu üçün geriye qayıdış ümidi daha yüksək olur, bu barədə düşünmək çətin olur, ölümlənsə mühacirlik üstün tutulur. Amma zaman keçdikcə, yaşa dolduqca, ümidlər tükəndikcə insan necə bir faciə içində olduğunu anlayır.

Yaşlıların “qaçaqç”, tarixçilərin mühacirət dövrü dedikləri bu həyat mərhələsi son yüz ildə rus və erməni zülmünə məruz qalmış Azərbaycan türklərinin bir alin yazısına çevrilir.

Yüzlərlə mühacirətə dair mənbəni oxumuş biri kimi mühacirliyin necə ağır bir mərhələ olduğunu bildirdim. Amma biz daha çox siyasilərin, yazarların, bir sözlə daha güclü insanların mühacir fəaliyyəti ilə tanışıq. Onların ölənədək rus istilasına qarşı mübarizə aparmaları bizə nə qədər heyranlıq bəxş etsə də, siyasi fəaliyyətin arxasındakı şəxsi faciələri görə bilmirik. Məsələn, Rəsulzadə mühacirətdə 24 yaşlı oğlunun repressiyaya məruz qalaraq şəhid olduğunu öyrənərkən hansı hissləri keçirib?

Dəmir pərdə endikdən sonra arası kəsilən məktublar, yurdda qalan doğmalardan xəbərsizlik nə cür bir əzab yaşadıb?

“Qafqaza qayıtmağım lazım deyil!”

2017-ci ildə Türkiyədə “Vadi” yayınlarında Neşe Kutlutaş im-

bir insanın həyatdakı ən böyük arzusu idi. 3 bacısını və atasını tərək edib yurduna döənən, amma təkər ailəsinin yanına gələrkən iki bacısı və atasını donaraq vəfat etmiş, sonuncu bacısını isə onların məzarları üstündə ağlayarkən tapan bir qafqazlının hekayəsi. Qafqaza dönə bilsə də, geriye döən insan onu unutmuşdu ki, “insanın yanında sevdikləri olmadan yaşadığı hər yer qürbətdir”.

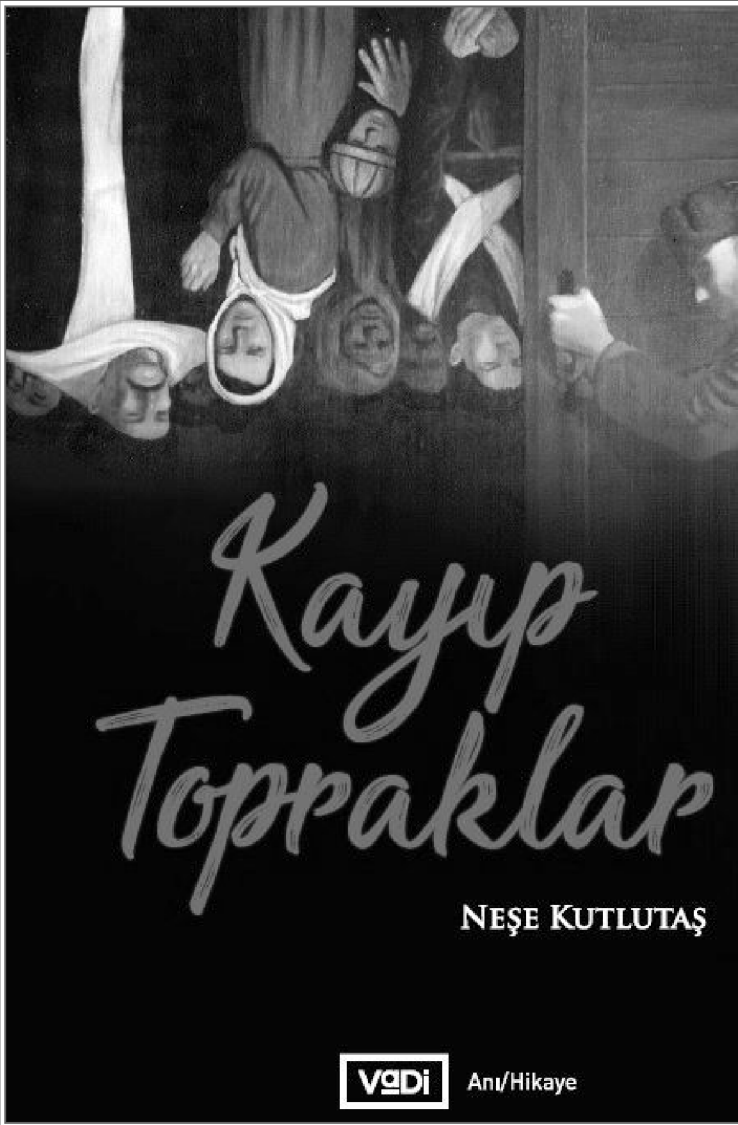
Neşe Kutlutaşın kitabında gerçək həyat hadisələrindən ibarət 17 hekayə yer alıb. Valideynlərindən və yaşlı insanlardan eşitdiyi, özünün şahid olduğu mühacir hekayələri faciənin nə qədər ağırlı olduğunu hiss etdirir. Ona görədir ki, Neşe xanım kitabının girişində yazır: “Bu insanlıq hekayələri bir az daha insan ola bilməyimiz üçün böyük bir fürsətdir...”.

Kitabın ilk nəşri 2002-ci ildə çıxıb. Hekayələrin hər birinin əvvəlində Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın “Heydər babaya salam” poeməsindən hissələr verilib, sonda isə şairin həyat hekayəsi təqdim olunub.

1917-ci il inqilabından sonra Qafqazda yaşanan kaos və 1920-ci il istilasının ardınca qətləliamdan xilas olmaq istəyənlər üçün ailə Qafqazdan Anadoluya köç edir. Köç zamanı bəziləri ailələrini yolda qeyb edir, bəziləri illərlə özlərini qonşu deyərək yaxın hesab edən ermənilər tərəfindən öldürülür, bəziləri isə Anadoluya çatsalar da, itirdiklərinin ağrı və acısını ölənədək unutmurlar.

“Kayıp Topraklar” kitabındakı hekayələr bu ailələrin yaşadığı faciələrdir.

Qardaşı Həsənin erməni “tostları”nın öldürməsindən sonra Sura bibinin yaşadığı faciələr, Ziver xalanın alması sığalının hekayəsi, Hümmət dayının sandığa gizlədiyi sevgisi, itmiş övladını axtaran qubalı Balabanın əsarətə gətirilməsi, anası ilə qaçqınlığın ağrısını birgə yaşayan Cavanşirin dünyası, dağlara çıxan Mamoşun həccdən sonrakı yaşamı və s... Bir-birindən maraqlı bu həyat hekayələrinin ortağ bir tərəfi var: İtirilmiş Qafqazın həsrəti...

hər kəs bir şəkildə faydalı olmağa cəhd edir. Çünki Cənubi Qafqazda sülhün bərqərar edilməsi, indiki uşaqlarımızın sülh içində yaşamasının tək yolu Qarabağdakı terrorçu rejimin məhv edilməsindən keçir. Necə ki Rəsulzadə həmin məqaləsində yazırdı: “Düşmənin xəyanətinə qarşı mahirənə bir surətdə müqabilə edən Şuşa və Xankəndi qarnizonları ilə vuruşacaq bu qəhr-

mək istəmədim, çünki ordu millətin qabiliyyəti-müdafiəsini təsdiq edən bir qüvvədir. Ordunun zəfəri millətin, millət fədailərinin zəfəri deməkdir”.

Rəsulzadənin yüz il öncə dediği kimi, bu gün Azərbaycan ordusunun zəfəri Azərbaycan millətinin zəfəridir. Onun əzilmiş ruhunun qələbəsidir.

Yüz il öncə “Əsgəran alındı!” xəbəri Rəsulzadə başda olmaqla